

ylivertaisuutta perinteisiin monastisiin hyveisiin nähden Eckhart asettaa lähtökohdakseen Vulgatan Psalmien 44: ”Kuninkaantytären kaikki kunnia tulee sisältäpäin” (44:14). Eckhart jatkaa: ”Silleen jättämisen hyve ei taivu minkäänlaisten yllykkeiden edessä; se ei nöyristele luotujen edessä eikä pyri asettumaan kenenkään yläpuolelle. Se ei tahdo olla alhaalla eikä ylhäällä, vaan se haluaa olla ja kummata itsestään; se ei vaikutu minkään ulkoapäin tulevan rakkauden tai kärsimyksen voimasta. Se ei halua olla samanlainen eikä erilainen yhdenkään sitä tai tätä (keskiyläsaks. *diz oder daz*; lat. *hoc vel hoc*) olevan luodun kanssa. Se ei tahdo olla muuta kuin olla. Se ei halua sitä tai tätä, koska se, joka haluaa olla sitä tai tätä, haluaa olla jotakin. Sanalla sanoen, *abegescheidenheit* ei ole mitään, minkä vuoksi mitään asiat eivät sitä kosketa.”

”Tyhjentyessään kaikesta luodusta sielu täyttyy Jumalasta ja täyttyessään kaikesta luodusta sielu tyhjenee Jumalasta”, toteaa Eckhart pari sivua myöhemmin. Täytyäkseen Jumalasta ihmisen on painuttava kaikkein alimmaksi ja tultava ei-miksikään. The top is the bottom -periaatteelle uskollisena Eckhart päätyy lopulta väittämään, että Jumalan on pakko täyttää ja vuodattaa itsensä sille, joka on painunut kaikkein alimmaksi (s. 218–224; vrt. myös saarnat 4 *Omne datum optimum* ja 48 *Alle gleichen Dinge*). Vincent jää ihmetellen kyselemään, miksi näin radikaali väite jäi Avignonin sensorilta huomaamatta.

Von abegescheidenheit -tutkielman ohella Eckhart kehittää nuoren sääntökuntansa tarpeita vastaavaa hyve-oppia saarnassaan *Intravit Iesus in quoddam castellum*. Saarnan aiheena on Jeesuksen vierailu Martan ja Marian kodissa (Lk. 10:38–42). Traditionaaliseen tulkintaan totuttu kuulija joutuu saarnan edetessä huomaamaan, miten Eckhart kampeaa perinteistä asetelmaa ylösalaisin. Siinä missä perinteisten sääntökuntien kilvoituselämän oppaat

opastavat jäseniään kipuamaan Jaakobin tikapuita ylös taivaalliseen kontemplaatioon, Eckhart kehottaa veljiään ja sisariaan säilyttämään mielensä tyyneyden ja antamaan olioiden ja asioiden olla.

Hyvän osan valinnut Maria edustaa vanhojen sääntökuntien kontemplatiivista elämänmuotoa (*vita contemplativa*); Martta on puolestaan uuden sääntökuntalaisen esikuva, joka on löytänyt arkisten toimiensa keskellä sisäisen rauhan. Luopumalla ja vapautumalla tämänpuoleisiin oloihin ja asioihin kohdistuvista projektoista ja sidoksesta Martta palvelee Herraansa stolaalaisen viisaan edustamalla mielen tyyneydellä ja järkkymättömyydellä. Vincent tosin varoittaa liittämästä *abegescheidenheit*-hyveeseen liikaa niitä määreitä, joilla stolaalista *apatheia*-hyvettä on totuttu luonnehtimaan. Martta on toimeliaan elämänmuodon (*vita activa*) edustaja; ollessaan aktiivinen hän ei kuitenkaan tavoittele itselleen mitään. Omalla vaatimattomalla panoksellaan Martta osallistuu Jumalan vapaaseen ja pyyteettömään itsensä antamiseen ja jakamiseen. Vincent osuu asian ytimeen muotoillessaan Eckhartin sääntökunnalleen laatiman hyve-opillisen ohjelman seuraavasti: ”detachment is not an ascetic expression – it is not an exercise, but an art” (s. 58). Tämä riittää selittämään kirjan nimen.

Varsinainen tutkimus päättyi sivulle 249, jonka jälkeen seuraa 150 sivun mittainen bibliografia, josta lähdeluettelo kattaa kolmasosan. Lähdeluettelon laajuus selittyy sillä, että tekijä luettelee kronologisessa järjestyksessä kaikki tuntemansa erikieliset Eckhartin tekstilaitokset vuosien 1851 ja 2001 välillä. Varsinkin angloamerikkalaiselle lukijakunnalle lähteitä koskeva osa osoittautuu helppokäyttöiseksi, luetellaanhan siinä kaikki Eckhartin englanniksi ilmestyneet tekstit. Suomalaista Kai Pihlajamaan suomennosta (Helsinki: Basam Books 2009) tekijä ei tunne.

Vincentin tutkimus on aarrearkku, jonka kantta olen edellä raottanut. Sisäisesti rakentavan ja rikastuttavan seikkailun jälkeen ei voi muuta sanoa kuin että tämä on erinomainen Eckhart-tutkimus, jolle aniharva alan tutkija jättää nostamatta hattua.

PAULI ANNALA
DOS., HELSINKI

AELRED RIEVAUXLAINEN
Hengellisestä ystävyystestä. Johdanto, suomennotokset ja selitykset
Pirkko Haapanen. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura 2011. 134 s.

Rievaulx'n Luostarin apotti Aelred (k. 1167) kirjoitti pienen kirjusen nimeltä *De spirituali amicitia* ihmisten välisestä hengellisestä ystävydestä. Kirja on tietyltä osin hyvin ainutlaatuinen. Se on syntynyt luostariyhteisössä ja keskittyy tiettyjen luostariyhteisön jäsenten välille syntyvään, toiset ulkopuolelle sulkevaan ystävyteen. Poikkeuksellisen aiheesta tekevät keskiaikaiset luostari-ihanteet, joissa Augustinuksen opetuksen ja benediktiiniläisen säännön mukaan vastustettiin voimakkaasti joidenkin yhteisön jäsenten suosimista. Aelredin teoksen opetusten pystyy helposti tulkitsemaan sekä Jumala-suhteen että yhteisöllisyyden vastapuoleksi. Tästä syystä teos ei ole aina ollut luostariyhteisöissä varauksettomassa käytössä, mikä johdanto-osioissa hyvin kerrotaan.

Aelred ei kuitenkaan kirjoita mistä tahansa ystävydestä, vaan hengellisestä ystävydestä. Hän ammentaa ajatuksiinsa materiaalia Raamatun maisemista sekä kristillisestä perinteestä, erityisesti Augustinuksesta. Keskeiseen asemaan nousee yksi ei-kristillinen teos, Ciceron *Ystä-*

vydestä. Aelred ei kuitenkaan tyydy vain toistamaan jonkun tai joidenkin aiempien ajattelijoiden käsityksiä, vaan hän onnistuu tekemään omaperäisen ja merkittävän teologisen teoksen ystävydestä.

Antiikin rakkaus- ja ystävyysmääritelmien vanavedessä Aelred nostaa ystävyuden keskeiseksi piirteeksi sen yhdistävän voiman. Ystävyys ”yhdistää sielut niin suurin rakkauten ja suloisuuden sitein, että monista tulee yksi”. Rievauksen apotti ei kuitenkaan pidä ystävyyttä niin epäjalona, että tämä yhteys olisi vain ihmisten välistä. Aelredin mukaan ylävin ystävyys yhdistää ihmiset paitsi toisiinsa, myös Jumalaan. Ystävyuden tulee ”alkaa Kristuksessa, jatkua Kristuksessa ja täydentyä Kristuksessa”. Aelred liittyy ystävyteen keskeisiä Jumalaan liitettäviä määreitä: ystävyteen sisältyvät rakkaus, viisaus, totuus ja ikuisuus. Ystävyuden ja Jumalan yhteneväisyydestä puhuessaan hän lähestulkoon käyttää Ensimmäisen Johanneksen kirjeen (4:8) rakkaudesta tekemän kuuluisan muotoilun kaltaista lausetta: Jumala on ystävyys.

Hengellisen ystävyuden Aelred erottaa kahdesta muusta ystävyuden lajista, joita ovat lihallinen ja maallinen ystävyys. Todellinen eli hengellinen ystävyys eroaa kahdesta alhaisemmasta ystävydestä siinä, että sitä ei haluta minkään ulkopuolisen syyn vuoksi, vaan ainoastaan sen itsensä vuoksi. Tällä muotoilulla Aelred nostaa ystävän rakastamisen Jumalan rakastamisen kaltaiseksi *frui*-rakkauden muodoksi. Hän kuitenkin pyrkii tekemään jonkinlaisen rakkauden järjestyksen, missä ystävän rakastaminen ei menisi Jumalan rakastamisen edelle, vaikka välillä hänen tuntuu olevan vaikea pitää ystävän rakastamista muuna kuin kaikkein korkeimpana rakkauden muotona. Johdannossa esiteltävässä teoksessaan *Rakkauden peili* Aelred sanoo: ”Jumalaa on rakastettava vain hänen itsensä vuoksi, itseä ja lähimmäistä vain Jumalan vuoksi. – – Koska meidän on mahdotonta olla

rakastamatta ystävää, rakastakaamme häntä Jumalassa, ja koska meidän on mahdotonta rakastaa vihollista hänen itsensä vuoksi, rakastakaamme häntä Jumalan vuoksi.”

Aelredin mukaan ystävyteen kohdistuva halu on painautunut ihmisen luontoon. Lankeemusta edeltävässä tilassa rakkaus (*caritas*) ja ystävyys (*amicitia*) olivat elimellisesti yhdessä. Lankeemuksen jälkeen rakkauden viilennyttyä ja himokkuuden työnnyttyä vaivihkaa tilalle ihmisen moraali turmeltui, mikä seurauksena rakkaus ja ystävyys ovat erottautuneet toisistaan. Rakkauden tulee ulottua vihollisiin asti. Ystävyys sen sijaan asetui vain muutamien harvojen väliseksi. Aelred ei pyri kohti alkutilaa, jossa ystävyys ulottuisi mahdollisimman moneen, vaan pitää tosi ystävyttä harvinaisena ja tekee selväksi, ettei ystävyteen kannata rynnätä suin päin ja kenen tahansa kanssa.

Hengellinen ystävyys on merkittävä ja omaperäinen teos keski-ajalta. Pirkko Haapanen on tehnyt kulttuuriteon suomentaessaan sen. Itse Aelredin teksti ei ole pitkä; kirjaa on saatu kasvatettua perusteellisilla johdanto- ja selitysoasioilla. Johdanto valmistaa lukijaa ymmärtämään teosta paremmin. Johdannon ainoana puutteena voi pitää sitä, ettei siinä ole kerrottu teoksen vaikutushistoriasta ja asemasta, joka sille on muodostunut seksuaalivähemmistöjen keskuudessa. Tämän asian tarkempi esitleminen olisi tuonut mielenkiintoista lisävaloa teoksen vaikutuksesta meidän ajallamme.

Kokonaisuudessaan Aelredin teosta ja sen suomenkielistä laitosta voi pitää tutustumisen arvoisena. Teos antaa lisävaloa keski-ajan luostariyhteisöissä käytyihin pohdintoihin eivätkä Aelredin mietteet ystävydestä ole välttämättä vieraita tämän päivän suomalaiselle. Paikoitellen lukijalle tulee jopa sellainen olo, että esimerkiksi venäläis-suomalainen iskelmämusiikki jakaa Aelredin ajatuksia: ”Niin kuin joku sen ilmaisee: ‘Hädässä ystävä tunnetaan.’ Rik-

kaalla on monia ystäviä. Mutta köyhyyden tullen selviää, ovatko he ajtoja.”

KALLE HILTUNEN
TEOL. LIS., SEINÄJOKI

JYRKI KNUUTILA
**Soturi, kuningas, pyhimys:
Pyhän Olavin kultti osana
kristillistymistä Suomessa
1200-luvun alkupuolelta
1500-luvun puoliväliin.
Suomen kirkkohistoriallisen
seuran toimituksia 203.
Helsinki 2010. 496 s.**

Jyrki Knuutilan tutkimus pyhän Olavin kultin merkityksestä kristinuskon juurruttamisessa suomalaisen maaperään tuo oman panoksensa suomalaisen keskiajantutkimukseen. Knuutila toimii Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa käytännöllisen teologian professorina ja on myös tunnustettu historia-tieteiden osaaja. Hän hyödyntääkin kirjassaan eri alojen tutkimusta monipuolisesti ja pyrkii näin luomaan kokonaiskuvaa pyhän Olavin kunnioituksesta Suomessa katolisella ajalla.

Pyhä Olavi on ollut Knuutilan pitkäaikaisen kiinnostuksen kohteena, kuten hän saatesanoissaan toteaa. Knuutila on koonnut tässä tutkimuksessa lukuisten esitelmien ja artikkelien kautta saavuttamansa tulokset yhteen ja pyrkinyt luomaan kattavan kokonaiskuvan pyhän Olavin kunnioituksesta 1200-luvulta 1500-luvulle. Kirja on jaoteltu viiteen pääluokkaan, joiden jälkeen seuraa laaja tiivistelmä. Johdannossa käsitellään pyhän Olavin kultin syntyä ja leviämistä ja Suomen kristillistymistä sekä esitellään tutkimustehävä. Seuraavissa kolmessa luvussa Knuutila käsittelee aihettaan kirkkorakennusten, taiteen ja liturgisen materiaalin kautta, viidennessä lu-